

INFLUENȚA IDEILOR REVOLUȚIEI FRANCEZE ASUPRA SUD-ESTULUI EUROPEI ÎN SECOLUL AL XIX-LEA¹

DANIELA BUȘĂ
(Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”)

În Franța anului 1789, demolarea la 14 iulie a vechii fortărețe Bastilia, „simbol al arbitrariului și absolutismului”², loc de detenție pentru vinovați și nevinovați, a devenit și simbol al descătușării, al libertății și înnoirii, a marcat sfârșitul Vechiului Regim și a consfințit accesul la putere al burgheziei. „Liberté, égalité, fraternité”, deviza noii forme de guvernământ, republica, precum și simbolurile ei: drapelul tricolor și cocarda, purtată de majoritatea francezilor, dar mai ales ansamblul de acțiuni și măsuri erau dovada că ceva ireversibil se produsese, că revoluția ce se înfăptuia avea să aducă schimbări majore în toate aspectele vieții politice, sociale, economice, dar și în mentalitatea oamenilor. Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului, adoptată la 26 august 1789, consacră principiul suveranității națiunii, afirma că oamenii se nasc liberi și egali și apără drepturile naturale inalienabile ale omului: dreptul la libertate, la siguranță, la rezistență în fața opresiunii, la proprietate, considerată sacră și inviolabilă, la libera exprimare a ideilor și opiniilor. Concomitent, declarația a fost „actul de deces” al Vechiului Regim, dar și actul de naștere al unei noi orânduiri sociale și deopotrivă reper și sursă de inspirație pentru toate popoarele Europei. Revoluția franceză a adus în centrul atenției națiunea, adică totalitatea cetățenilor unei țări, ea urmând să capete o înțelegere și o importanță tot mai mare, unitatea fiind determinantă în obținerea victoriei. Principiile Revoluției franceze au animat de-a lungul secolului al XIX-lea toate acțiunile și speranțele popoarelor, au constituit un model, dar și o cale de urmat.

Complexitatea principiilor, larga susținere de care au beneficiat, dinamica și aria lor vastă de răspândire au evidențiat caracterul universal al aplicabilității, dar în același timp au permis și o diversitate a interpretării în funcție de realități și necesități. În vreme ce pentru statele din Europa vestică aspectul politic a fost subsidiar, primordial fiind cel social și uman, pentru centrul și mai ales pentru sud-estul continentului, aflat încă sub stăpânire străină, drepturile și libertățile individului nu erau foarte clare și erau puțin înțelese, acceptul și semnificația principiilor având

¹ Articolul este bazat pe comunicarea susținută în cadrul conferinței „De la ideile Revoluției franceze la cultura protestului”, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, Academia Română, București, 11 iunie 2019.

² Albert Soboul, *Revoluția franceză, 1789–1799*, București, Editura Științifică, 1962, p. 120.

multă vreme o conotație politică, spiritul novator fiind asociat doar cu patriotismul³. Un exemplu îl constituie Ungaria, unde emanciparea politică nu era legată și de una socială, Dieta Transilvaniei din 1790 hotărând că problemele țării țin numai de ea și deci implicit de etnicii maghiari și refuzând să admită renunțarea la privilegiile nobililor în raporturile cu țăranii, deși însuși împăratul Iosif al II-lea se pronunțase în favoarea acestora în acest sens⁴.

Fără o informație directă și corectă despre Franța Vechiului Regim și cauzele răsturnării monarhiei, despre măsurile luate în vremea Directoratului și proclamarea Imperiului napoleonian, dar și măcinat de schimbări dese de domnie, de abuzuri ale ocupației străine vremelnice sau de durată, de revolte, epidemii, dar și teatru al confruntărilor continue dintre Imperiul otoman, Rusia și Imperiul habsburgic, sud-estul european a reacționat tardiv față de principiile Revoluției franceze, nefiind pregătit pentru a le primi și înțelege, păstrând inițial o distanță față de acestea, reacționând mai degrabă negativ la schimbări, pe care le vedea mai mult în conformitate cu tradiția și obiceiurile locului, decât ca o necesitate, o noutate, un progres. Zvonurile despre ceea ce se întâmpla în Franța, cărora la început nu li se acorda credibilitate, fiind socotite „basne” sau „vorbe de clacă”⁵, aveau să constituie subiect de discuție pentru clasele privilegiate, cu intensități și interese diferite, pe măsură ce deveneau certitudini, erau mai insistente și mai numeroase. Nu o dată evenimentele din Franța au constituit un subiect incitant, dezbătut cu înflăcărare, de pildă la seratele boierilor români din cele două capitale ale principatelor, vestea unei mari „răsturnări” îngrozindu-i. Lipsa unor partide politice, a unui contact permanent și strâns cu lumea apuseană, a educației și culturii (mulți dintre privilegiați fiind analfabeți) explică impactul restrâns al ideilor Revoluției franceze în perioada imediat următoare. La sfârșitul secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XIX-lea, pentru oamenii din sud-estul Europei libertatea se rezuma fie la scuturarea jugului turcesc – cazul grecilor, sau obținerea autonomiei – cazul sârbilor, fie la înlăturarea domniilor fanariote – cazul moldovenilor și muntenilor.

Totuși, reacții și acțiuni în spiritul principiilor Revoluției franceze au existat, dacă ne gândim la memoriul intitulat *Supplex Libellus Valachorum*, înaintat împăratului Leopold al II-lea, în martie 1791, de cei doi episcopi români, ortodox și unit, Gherasim Adamovici și Ioan Bob, în care românii cereau drepturi egale cu celelalte națiuni și „să se șteargă numirile odioase și jignitoare de tolerați, admiși etc. și națiunea română să fie reșezată în folosința drepturilor civile”⁶, sau la

³ Alexandru Duțu, Pompiliu Teodor, *Iluminismul în sud-estul Europei și implicațiile sale social-politice*, în „Revista de Istorie”, nr. 12, 1980, p. 2256; Miodrag Milin, *Relațiile politice româno-sârbe în epoca modernă*, București, Editura Academiei Române, 1992, p. 29.

⁴ Pompiliu Eliade, *Înfluența franceză asupra spiritului public în România. Originile*, București, Editura Univers, 1982, p. 165. Împăratul Iosif al II-lea cerea Dietei și nobililor maghiari un urbanism stabil, care să îmbunătățească starea iobagilor prin ștergerea servituții și a pedepselor corporale arbitrar, prin asigurarea libertății personale și a dreptului lor de a dispune de agoniseala proprie.

⁵ *Ibidem*, p. 162.

⁶ Vezi *Supplex Libellus Valachorum*, versiunea în limba română în T.V. Păcățian și Elie Dăianu, *Cartea de aur sau Luptele politice ale românilor de sub coroana maghiară*, Sibiu, 1901, p. 235–344; David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, București, Editura Științifică, 1967, p. 493–509.

agitațiile boierilor moldoveni de rangul al doilea și al treilea, din timpul domniilor lui Alexandru Callimachi (1795–1799) și Alexandru Moruzi (1802–1806), care cereau egalitate în privilegii cu marea boierime. Sub impactul Revoluției franceze, dar mai ales al loviturii de stat din 18 brumar, în saloanele marilor boieri din Țara Românească a luat ființă „partida națională” sau „partidul francez”, în componența căreia intrau atât mari boieri munteni, ca vornicii Scarlat Câmpineanu și Știrbei, logofătul Băleanu, Nicolae Dudescu, Grigore Ghica, banii Văcărescu și Dumitru Ghica, cât și boierii moldoveni Sturdza, Catargi, Beldiman⁷. Principala dorință a acestora era obținerea independenței, Franța fiind văzută drept sprijinul de nădejde în acest sens.

Toate acestea demonstrează că românii rezonau la ideile și evenimentele din Europa, dar într-o manieră proprie, inițiatorii acțiunilor, marii boieri, încercând să adapteze modelele europene la realitățile locale și să nu aducă știrbire propriilor privilegii.

Un prim efect al Revoluției franceze asupra sud-estului european a fost trezirea sârbilor și grecilor. După aproape un deceniu de răsccoală a sârbilor (1806–1815), cu diferite intensități și faze, de la simpla revoltă antifeudală a populației de la sate împotriva ienicerilor și spahiilor, principalii posesori de pământuri, la răscoola antiotomană, extinsă după 1807 la întreg teritoriul locuit de sârbi, obținerea autonomiei (1812) a pregătit terenul adaptării la principiile Europei moderne.

Pentru grecii din posesiunile otomane, contactul cu realitățile din Franța și cultura franceză a fost mai strâns și direct, mulți tineri greci ce studiau la Paris și se instruiău în mediul imprimat de principiile Revoluției franceze trimiteau acasă, prin intermediul scrisorilor și publicațiilor de tot felul, date și informații despre societatea franceză și realitățile ei. În acest context lua naștere la Odesa, în 1814, organizația *Philike Hetairia*, „Societatea Amicală”, ce lupta împotriva Imperiului otoman, luptă la care erau chemați să participe toți creștinii din Balcani. Caracterul antiotoman a fost dublat în timp de unul național, grecii vizând pe lângă independență și refacerea țării în granițele Imperiului bizantin (*Megalo Ideea*).

Deși afirmău că acționează conform principiilor Revoluției franceze, conducătorii Eteriei nu cuprindeau în programele lor aspecte sociale, nu aminteau nimic despre desființarea privilegiilor de clasă sau egalitatea în fața legilor. Ei se limitau să aducă în centrul atenției doar unitatea națională și independența. În Declarația de independență a Greciei, adoptată de Adunarea Națională de la Epidaur la 1/12 ianuarie 1822, se sublinia că grecii au început un conflict cu Poarta pentru „restaurarea națiunii și reintegrarea sa în drepturile de proprietate, de onoare și de viață, apanajul popoarelor civilizate”⁸, nimic despre inegalitatea socială, juridică și politică și nici despre libertatea individuală și drepturile cetățeanului.

⁷ Ion Ghica, *Scrisori*, București, 1887, p. 487; Elias Regnault, *Histoire politique et sociale des Principautés danubiennes*, Paris, Éditions Paulin et Le Chevalier, 1855, p. 102. Mai pe larg despre împrejurările nașterii „partidei naționale”, vezi la Pompiliu Eliade, *op. cit.*, p. 192–195.

⁸ *Nouveau recueil général des traités et autres actes relatifs aux rapports de droit international*, continuation du Grand recueil de G. fr. de Martens, tom IV, Paris, p. 144.

În schimb, revoluția condusă de Tudor Vladimirescu, plănuită de Eterie a fi semnalul începerii unei revolte generalizate la sudul Dunării, a îmbrăcat un caracter social, dar, cel puțin declarativ, nu antiotoman, de vreme ce Proclamația de la Padeș, adresată „norodului omenesc din București și din celelalte orașe și sate ale Țării Românești”, tuturor locuitorilor țării de orice neam, preciza că acțiunea era împotriva „căpeteniilor noastre, atât cele bisericești cât și cele politicești”, deoarece „preaputernicul nostru împărat voiește ca noi, ca niște credincioși ai lui, să trăim bine. Dar nu lasă răul, ce ni-l pun peste cap căpeteniile noastre”⁹. Într-un alt act emis de Tudor Vladimirescu la mijlocul lunii aprilie 1821, „Cererile norodului rumânesc”, găsim formulat principiul suveranității în expresia „în folosul a toată obștea”. Cele 30 de puncte constituie un proiect de reforme în care se află câteva din dezideratele Revoluției franceze: desființarea privilegiilor de clasă, egalitatea în fața legii, reforme administrative și fiscale, dar și altele specifice: domni pământeni, o reală autonomie¹⁰.

Independența sau autonomia nu au fost și un garant al modernizării, al adoptării de măsuri menite a înlătura nedreptățile, inegalitățile sociale și abuzurile. Obținerea independenței (1830) nu a fost urmată în Grecia de rezolvarea unor probleme sociale. În cazul țărânimii, de pildă, împrumutarea prin răscumpărare a fost mimată, de vreme ce suprafața destinată a fost mult prea mică în comparație cu necesitatea (din 721 000 ha ale statului, numai 28 000 ha au fost alocate), iar modul cum era gândită aplicarea măsurii excludea dintr-un început pe mulți dintre îndreptățiți. Nici constituția din 1843, adoptată în urma unei puternice revolte la care s-a alăturat și o parte a armatei, nu a adus schimbări importante din punctul de vedere social și al libertății individuale.

În Serbia, „Constituția de la Stretenje”, socotită de mulți „răsad francez în grădina turcă”, adoptată de Adunarea Națională în 1835, întrunită la presiunea răsculaților, părea că face un pas important în direcția modernizării statului prin garantarea egalității cetățenilor în fața legii și a libertății individuale, prin separarea puterilor în stat și limitarea puterii cneazului¹¹. Astfel de prevederi nu puteau fi acceptate de fostul negustor de vite ajuns cneaz, Miloš Obrenović, în mâinile căruia se aflau multe din atribuțiile puterii. Peste aproape un deceniu, în 1844, Ilija Garasanin elaborează o schiță de program, *Nacertanije*¹², destinată a fi utilă noului cneaz, Alexandru Karageorgevič, în care se pune accent pe națiune, pe crearea unui stat al slavilor sudici în componența căruia să fie cuprinși, alături de sârbi, cu rol decisiv, croați, sloveni, macedoneni, bulgari, cehi, slovaci. Puține din aceste prevederi s-au regăsit în realitate. Cât despre libertatea individuală, egalitatea socială, garantarea dreptului la proprietate, libera exprimare a ideilor și opiniilor nici nu putea fi vorba.

⁹ Vezi textul Proclamației de la Padeș în *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, vol. I, București, Editura Academiei R.S.R., 1959, p. 68.

¹⁰ *Ibidem*, vol. II, 1960, p. 272.

¹¹ Nicolae Ciachir, *Istoria popoarelor din sud-estul Europei în epoca modernă (1789–1923)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2011, p. 110.

¹² Programul a fost tipărit pentru prima dată în „Beogradsko Delo”, 1906, p. 322–333, apud Nicolae Ciachir, *op. cit.*, p. 109.

Predominante și la mijlocul secolului al XIX-lea, relațiile feudale făceau din Muntenegru, beneficiar încă din 1796 al autonomiei interne, unul dintre cele mai înapoiate state ale Europei. Puterea executivă, legislativă și judecătorească era în mâinile Senatului, alcătuit din 12 membri, de fapt șefii unor triburi de păstori, iar președinte era mitropolitul, care a încercat să transforme instituția într-una docilă, ușor de manevrat. În aceste condiții nu putem vorbi despre implementarea ideilor Revoluției franceze. Marea majoritate a locuitorilor nu știa carte, trăia izolat și nu avea contact cu lumea din exterior și evenimentele ei.

Parte integrantă a revoluțiilor europene din 1848, cele din sud-estul continentului au avut un parcurs diferit și revendicări specifice. Obiectiv de importanță majoră, înlăturarea relațiilor feudale, ce predominau încă, la care se adăugau eliberarea de sub stăpânirea străină și unitatea națională, constituiau scopuri și deziderate comune, ce se regăseau, mai mult sau mai puțin pregnant, în programele fiecărei revoluții în funcție și de realitățile momentului. Așa, de pildă, Petiției-proclamațiune a revoluționarilor moldoveni¹³, al cărui caracter social-politic este pus în evidență de o serie de revendicări precum: „secarea corupției”, „siguranța personală, adică nimeni să nu poată fi pedepsit decât pe temeiul legilor”, reformarea învățământului, responsabilitatea ministerială, libertatea personală, desființarea cenzurii, alegerea unei Adunări obștești care să fie „adevărată reprezentare a nației” sau, vag, „grabnica îmbunătățire a stării locuitorilor săteni”, omitea orice referire la înlăturarea suzeranității turcești și a protectoratului Rusiei. Mai mult, articolul 1 prevedea chiar „sfânta păzire a Regulamentului”.

În Petițiunea națională a Marii Adunări de pe Câmpia Libertății de la Blaj (3/15 – 5/17 mai 1848), revoluționarii transilvăneni făceau public programul social, dar și național al românilor din principat: libertate individuală, libertatea cuvântului, desființarea iobăgiei fără despăgubiri, convocarea unei adunări în care românii să fie reprezentați proporțional, dar și statut explicit pentru români: „Națiunea română, rezimată pe principiul libertății, egalității și fraternității, pretinde independența sa națională și respectul politic, ca să figureze în numele său ca națiune română, să-și aibă reprezentanți în toate ramurile administrative, judecătorești și militare în aceeași proporție, să se servească de limbă în toate treburile ce se ating de dânsa, atât în legislațiune cât și în administrațiune”¹⁴. Programul cuprindea clar și explicit multe din punctele Declarației Drepturilor Omului și ale Cetățeanului și motiva prevederile fără drept de apel.

În Țara Românească, „Proclamația revoluțiunii” de la Islaz¹⁵ deschidea accesul la putere al noii clase, burghezia, și crea condiții favorabile pentru constituirea statului național unitar. Cele 22 de puncte ale „Constituției” prevedeau, pe lângă

¹³ Vezi textul Petiției-proclamațiune în *Anul 1848 în Principatele române. Acte și documente*, vol. I, București, Institutul de arte grafice „Carol Göbl”, 1902, doc. nr. 47, p. 176–179.

¹⁴ *Pagini din lupta poporului român pentru independența națională. Documente și texte social-politice*, București, Editura Politică, 1967, p. 13–14.

¹⁵ Vezi textul Proclamației de la Islaz în *Anul 1848...*, și urm., doc. nr. 287, p. 490–501.

egalitatea în drepturi politice, libertatea individuală, a tiparului, emanciparea clăcașilor și împrăștierea lor cu despăgubire, dezrobirea țăganilor fără despăgubire, desființarea pedepsei cu moartea și a bătăii, „emanciparea israeliților și drepturi politice pentru orice compatrioți de altă credință”, dar și desființarea rangurilor boierești și răspunderea ministerială. În cele două luni de guvernare, conducătorii revoluției au încercat să pună în aplicare unele din prevederile din „Constituție”¹⁶ și au reușit să coaguleze în jurul lor largi pături ale populației, care au apărut revoluția și au dat un semnal concludent privind soarta vechiului regim prin arderea filă cu filă a „Cărților blestemate”, cum erau numite exemplarele originale ale Regulamentului Organic și Arhondologiei. Cele mai multe din prevederile liberale formulate în programele revoluționare din principate au fost legiferate, aplicate după unire și adâncite prin Constituția de la 1866, altele după independență (cazul egalității religioase a evreilor).

Concomitent, și sub impulsul revoluțiilor din Europa anului 1848, dar mai ales din principate, mișcări revoluționare și revolte au avut loc în toate provinciile Imperiului habsburgic și otoman, dezideratele fiind comune: drepturi și libertăți politice și civile, drepturi naționale, emancipare națională. Fără a avea amploarea participării și radicalitatea prevederilor celor din principatele române și Transilvania, mișcări revoluționare au fost înregistrate în Slovenia, Voivodina, Croația, Serbia, iar Muntenegru, Bosnia-Herțegovina și teritoriile albaneze au fost zguduite de puternice răscoale. Liderii acestora au intrat în legătură cu cei ai revoluției din principatele române, s-au influențat reciproc, au avut întâlniri și au purtat tratative privind o acțiune comună. În Serbia de pildă, conceptul de națiune s-a axat pe comunitatea lingvistică, dar și pe ortodoxie, ceea ce i-a individualizat pe sârbi în cadrul slavilor sudici și i-a determinat să aspire spre unirea într-un singur stat, în vreme ce croații au pus un accent puternic pe naționalism și catolicism.

Generoasele idei ale Revoluției franceze, care au adus în prim plan egalitatea socială, dreptatea, dreptul la autodeterminare, răspândite în Europa și în lume au pătruns, cum era firesc, și în posesiunile otomane. După cum se știe, în componența imperiului intrau creștini și musulmani. Teoretic, Poarta a avut o atitudine tolerantă față de religia creștină, Coranul precizând că „necredincioșii”, adică cei de altă religie decât cea islamică, nu aveau dreptul să poarte arme și să participe la administrarea unui stat bazat pe învățătura Profetului. În realitate însă, musulmanii îi socoteau pe creștini inferiori, obligându-i la o serie de îndatoriri, la practicarea unor profesii considerate nedemne pentru un supus al lui Allah, lipsindu-i de drepturi civile și politice.

Hatîșeriful de la Gülkhane din 1839, ce a inaugurat epoca Tanzimatului, aducea schimbări importante prin reglementări bazate pentru prima dată pe recunoașterea

¹⁶ Decretele guvernului provizoriu din 14 iunie 1848 au desființat rangurile boierești, cenzura, pedeapsa corporală și cea cu moartea, iar Proclamațiunea nr. 118 din 26 iunie prevedea eliberarea țăganilor, care „astăzi sunt frații noștri”, și „orânduia” o comisie pentru punerea în aplicare a deciziei. Vezi textul acestora în *Anul 1848...*, și urm., vol. I, p. 567–569 și vol. II, p. 105–106.

egalității în drepturi a tuturor cetățenilor, fie ei musulmani, creștini sau israeliți¹⁷. Prevederile mult prea liberale, într-un stat în care reminiscențele feudale erau încă vizibile la tot pasul, au fost întâmpinate cu rezervă și chiar opoziție din partea multor stăpâni de pământ otomani, în accepțiunea cărora o egalitate cu creștinii era exclusă, astfel că *hâtîşerîful* a rămas inaplicabil mai ales în zonele marginale ale imperiului. Nici Firmanul de redresare din 1856 (*Islahat fermânî*), făcut public cu o săptămână înaintea deschiderii lucrărilor Congresului de pace de la Paris din 1856, nu a reușit să aducă schimbări semnificative și necesare în statutul naționalităților imperiului și nici să-l reformeze. Cele mai multe din prevederile referitoare la statutul creștinilor, la egalitatea în drepturi cu musulmanii, la posibilitatea de a accede la aceleași funcții, de a fi fiscalizați echitabil, au rămas literă moartă¹⁸.

Prevederile au fost reluate în Constituția din decembrie 1876 a lui Midhat pașa¹⁹. Publicată în ziua deschiderii lucrărilor conferinței ambasadurilor puterilor europene la Constantinopol, al cărei scop era obligarea Imperiului otoman de a lua măsuri concrete în direcția ameliorării situației populației creștine și de a le aplica, Constituția recunoștea drept otomani, în sensul de cetățeni, pe toți supușii sultanului, indiferent de religie (articolul 8), toți fiind egali (articolul 17), bucurându-se de libertate individuală, cu condiția de a nu prejudicia libertatea celui alt (articolul 9)²⁰. Proiectul venea pe un teren pregătit de Societatea Noilor Otomani (*Yeni Ismanlilar*), creată în 1865 de personalități politice și culturale, care urmărea, între altele, „regenerarea imperiului pe calea reformelor, înlăturarea absolutismului, a tutelei economice și politice, exercitate de marile puteri”²¹, dar și pe fondul răscoalelor antifeudale și național-religioase ale populațiilor din Balcani. Musulmanii continuau să dețină cele mai mari suprafețe de pământ, iar creștinii să fie lipsiți de drepturi politice, civile și religioase, să fie împovărați de o fiscalitate excesivă și de grele încetiruri. În încercarea de a evita dezmembrarea, de a găsi căile și metodele de regenerare și reorganizare, Sublima Poartă a căutat să dezvolte curentul otomanismului, bazat pe ideea egalității în drepturi a tuturor supușilor într-o patrie otomană, urmărind integrarea naționalităților și crearea unei națiuni otomane. Constituția, rămasă în stadiul de proiect, nu oferea destule garanții privind aplicarea egalității

¹⁷ *Hâtîşerîful* prevedea ca legislația, indiferent de natură: politică, socială, economică, militară, să respecte siguranța averii, vieții și cinstea supușilor, indiferent de religie. Mai pe larg la Mustafa Ali Mehmed, *Istoria turcilor*, București, 1976, p. 318–319. Detalii privind reformele Tanzimatului, vezi la Eduard Engelhardt, *La Turquie et le Tanzimat*, Paris, Press Universitaire de France, 1982, p. 35–43.

¹⁸ Firmanul de redresare garanta „toate privilegiile spirituale și imunitățile” pentru „toate comunitățile creștine sau religioase nemusulmane”, supușii creștini fiind admiși în armată, putând ocupa funcții în aparatul de stat și beneficia de educație civilă și militară. De asemenea, li se promitea creștinilor echitate în fiscalitate. Pentru detalii, vezi Edmond Chertier, *Reformes en Turquie*, Paris, 1858, p. 36–40.

¹⁹ Detalii privind împrejurările adoptării Constituției otomane din 1876 și conținutul ei, în R. H. Davison, *Reform in the Ottoman Empire, 1856–1876*, Princeton, 1963, p. 362–407; J. P. Garnier, *La fin de l'Empire Ottoman (du Sultan Rouge à Mustafa Kemal)*, Paris, 1973, p. 45.

²⁰ Vezi textul în *Documents diplomatiques. Affaires d'Orient*, Paris, 1877, p. 273 et seq.

²¹ Nicolae Ciachir, *op. cit.*, p. 143.

juridice și confesionale între cetățeni, iar situația politică și evoluția social-economică a imperiului nu corespundeau ideii de națiune otomană. Consecvență principiului politicii ezitante și al aplicării jumătăților de măsură în problema drepturilor naționalităților, Poarta părea că acceptă acte de modernizare a societăți, dar imediat avea pârgă prin care amâna punerea lor și în aplicare. În Creta, Pactul Halepa, adoptat 1878, a fost respins inițial de Constantinopol. Actul acorda drepturi civile și politice creștinilor și egalitate în fața legilor, libertate religioasă, inviolabilitatea domiciliului. Revoltele continue, care au zguduit Creta vreme de aproape două decenii, au dus la acceptarea acestuia abia în 1899²².

În concluzie, putem afirma că Revoluția franceză s-a aflat la originea diferitelor idei și curente politice înnoitoare, cărora le-a dat consistență și importanță, a înflăcărat spiritele, a impulsionat schimbările. Prin ideile formulate, prin descătușarea energiilor, prin definirea națiunii și relevarea importanței ei, dar și prin libertățile individuale formulate, Revoluția a constituit și constituie un reper și un model la care s-au raportat societățile în evoluția lor.

THE IDEAS OF THE FRENCH REVOLUTION AND THEIR INFLUENCE ON SOUTHEASTERN EUROPE IN THE 19TH CENTURY

Abstract

Throughout the 19th Century, the principles of the French Revolution animated the actions and hopes of all the nations, shaping a pattern with echoes in the whole world. For the states of Western Europe, the political issues were subsidiary to the social and human. For Southeastern Europe, which was still under foreign rule, the rights and liberties of the individual were not yet clear and few understood them, and therefore the acceptance and signification of these principles was rather political, the innovative spirit being only associated with patriotism. At the end of the 18th Century and during the first decades of the 19th Century, for the people of Southeastern Europe freedom meant the liberation from the Ottoman yoke (the Greek case), gaining the national autonomy (the Serbian case), or the removal of the Phanariot rule (for Moldavia and Wallachia). One by one, the nations of Southeastern Europe understood, accepted and applied the principles of the French Revolution.

Keywords: The French Revolution, reception of its ideas, influence, Southeastern Europe, 19th century.

²² E Driault, M. Lhéritier, *Histoire diplomatique de la Grèce à nos jours*, vol. IV, Paris, 1925–1926, p. 327–328; G. Streit, *La question crétoise au point de vue international*, în „Revue Général de Droit International Public”, IV, Paris, 1897, p. 97–104.